

הנחיצות להיתר מכירה בדיעבד

הרב מרדכי אליהו זצ"ל

הקדמה

דיני שביעית ואיסורם רבים הם, ונוגעים למעשה כמעט בכל צעד במשך שנת השמיטה. הרבנות ושאר הגופים הממונים על הציבור ועומדים על משמרת הקודש בכל מה שנוגע להלכות מעשיות, מתייעצים בכל עת כיצד להסיר המכשולים העולים על הפרק עם הזמן. ואם בעניינים כלליים הדברים אמורים, על אחת כמה וכמה בענייני שמיטה שהם מעשיים בכל יום ובכל עניין. אחת העצות שנתקבלה למעשה על רוב הציבור היא "היתר מכירה". עצה זו עורר ה סערה בקרב הרבנים, ורבים התווכחו וחלקו על אופן יישומה אם בכלל. יש האומרים שאסור לחון גויים - "לא תחנם", ואין לקנות מהם פירות וירקות שיתעשרו מזה, ומי יודע להיכן הולך הכסף. וי"א ש"לא תחנם" כולל גם מכירת קרקע לאינו יהודי ואפילו לזמן קצר, ועוד ועוד.

כך שנפוץ הרשם שעצה זו נוהגת "בדיעבד" ולא לכתחילה. במאמר שלפנינו יבואר, שלמרות שדעתנו כדעות האומרים שהנהגה זו אינה לכתחילה, אבל יש בה כדי להציל ממכשולים חמורים מאוד. פדיון וחילול הקדשות ותפיסת קדושת שביעית אחד הדינים הנפוצים יותר בשנת השמיטה הוא תפיסת קדושת שביעית במעות שקנו בהם פירות שביעית, או בכל מה שנעשה בהם דרך מקח וממכר (כגון חליפין וכדו'), ועדיין נשארה קדושת שביעית בפירות שלא נתחללו כדרך שמחללים או פודים כל הקדשות, והדבר דורש זהירות רבה. וכך כתב הרמב"ם (ה"ל' שמו"י פ"ו ה"ו וה"ז): "חומר בשביעית מבהקדש, שהפודה את ההקדש - יצא הקדש לחולין ויתפשו הדמים תחתיו, והשביעית - אינה כן, אלא המוכר פירות שביעית - יתפשו הדמים ויעש וכפירות שביעית, והפירות עצמן לא נתחללו ונעשו כפירות שאר שנים, שנאמר בה: 'תהיה- בהוייתה תהא לעולם, ולפי שנקראת קדש תופשת דמיה, נמצאת אומר - האחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו הוא כמו שהיה. כיצד? לקח בפירות שביעית או בדמיהן בשר - נעשה הבשר כאותן הפירות ואוכלו כפירות שביעית, וצריך לבער אותן בשעת ביעור השביעית. לקח באותו בשר או בדמיו דגים - יצא הבשר ונתפשו הדגים. לקח בדגים או בדמיהן שמן - יצאו דגים ונתפש שמן. לקח בשמן או בדמיו דבש - יצא שמן ונתפש דבש, וצריך לבער הפירות

* מתוך שו"ת 'מאמר מרדכי', חלק ה' סימן כא.

הראשונות עם הדבש האחרון, כדרך שמבערין פירות שביעית. ואין עושין משניהם מלוגמא ולא מפסידין אותן כשאר פירות שביעית", עכ"ל.

מקור הדין הוא במסכת סוכה (מ' ע"ב) שם מובאת דעת רבי אלעזר שאין דין חילול בקדושת שביעית כמו שיש בהקדשות, אבל הקדושה עוברת בדרך מקח וממכר, וז"ל הגמרא: "אמר רבי אלעזר: אין שביעית מתחללת אלא דרך מקח, ע"כ. ופרש"י: "אין שביעית מתחללת - לתפוס דמיה בקדושתה אלא דרך מקח, שמוכרה זה לחברו, אבל לא על ידי חילול, לומר: הרי פירות הללו מחוללין על מעות האלו, כדרך שפודין הקדשות", עכ"ל. והגמרא דורשת שם מהפסוק (במ' כ"ה, י"ב): "כי יובל היא קודש", מה קודש תופס דמיו אף שביעית תופסת דמיה - כלומר, שלדעת רבי אלעזר כל מקח שנעשה בדבר שיש בו קדושת שביעית - מתפס את הקדושת שביעית בדבר שנעשה בו המקח, בין אם נעשה קניין במעות ובין אם נעשה קניין חליפין וכד', וכגון שלקח פירות שביעית ושילם תמורתם בהמה - הבהמה נעשתה קדושה בקדושת שביעית כמו הפירות, וכל מה שמיוצר מגופה קדוש בקדושת שביעית, כגון: החלב שלה וכן גיזותיה וולדותיה, ויש לאוכלם ולשומרם בקדושת שביעית. ומוסיף רש"י לבאר בדעת רבי אלעזר, שאין אפשרות לפדות קדושת שביעית לומר: "הרי קדושת פירות הללו יהיו נפדים בדמים הללו" כדרך שעושים בכל שאר הקדשות, אלא בדרך מקח וממכר דוקא, והחומרא הגדולה בשביעית היא, שקדושתה נתפסת במקח וממכר אפילו עשרה פעמים שנלקח ונמכר בהם מוצרים שונים, וכמו שביאר הרמב"ם.

שלא להתפס קדושת שביעית במידי שלא ראויים לאכילה

ועוד יש לידע, שלכתחילה אסור להתפס קדושת פירות שביעית על מעות או על חפצים אחרים [אלא על פרי או על דבר הנאכל דוקא, וכדברי התוספות בסמוך], והיא גזרה של חכמים שאסור למסור דמי שביעית לעם הארץ. הנה הגמרא מסבירה כיצד נוהג אדם שרוצה לקנות חלוק או טלית בדמי שביעית, והסביר רש"י שם, וז"ל: "וביקש לו ליקח חלוק - ואינו יכול, דהתורה אמרה: 'לאכלה' בתוך הזמן ולא לסחורה, וזה מתקיים לשנה הבאה", עכ"ל. ועוד ביאר כעין זה על מה שהגמרא אמרה שאין מוסרים דמי שביעית לעם הארץ (שם ל"ט ע"א): "אין מוסרין דמי פירות כו' - דהתורה אמרה: 'לאכלה' - ולא לסחורה, שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן, ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר, ועמי הארץ חשודין על כך, לפיכך אין מוסרין להם דמים ליקח מהם כלום בדמים, דקעבר אילפני עור לא תתן מכשול", עכ"ל. ורבים תמהו על רש"י שהסביר "לאכלה" - ולא לסחורה" דהיינו שלא לשייר חפצים הקדושים בקדושת שביעית לאחר שביעית משום שחייבים להתבער, ולא הסביר בפשטות שאסור לקנות בדמי שביעית אלא דברים שראויין לאכילה ולא חפצים אחרים, כגון: חלוק וטלית וכדו' -

והרי הרבה ראשונים פרשו כן, וגם תוספות ביארו כן (שם ל"ט ע"א ד"ה "שאינ מוסרין), וז"ל: "אלא ה"ט (שאינ מוסרים דמי שביעית לעם הארץ) דאיכא איסורי טובא וכו' דשביעית לאכילה ולשתיה ולסיכה ולא לשאר דברים", עכ"ל. נמצינו למדים, שאסור להתפיס קדושת שביעית בדמים או בשאר מיילי אלא בפירות ושאר דברים הנאכלים דוקא (וכן דעת החזו"א סי' כ"ה ס"ק ה').

שיטת ר"ש סריליו (פ"ט ה"ו) היא שאפשר לחלל קדושת פירות שביעית על פרוטה כמו שמחללים קדושת מעשרות על פרוטה, אולם דעתנו היא שלא נוהגים בכך בימינו, והיינו משום שיש לחלק בין חילול מעשרות לבין חילול קדושת שביעית, שכן מעשר שני אי אפשר לאוכלו בטהרה, ולכן סמכו על כך שאפשר לחלל על מטבע, והקדושה סרה מהפירות, אבל פירות שביעית שאפשר לאוכלם, אלא שיש לשומרם בקדושת שביעית - לא יועיל חילול (ועיין יו"ד סי' של"א סעי' קל"ג).

קדושת שביעית שנתפס בממון על ידי מקח וממכר בשוק

הנה נתבאר לנו, שקדושת שביעית נתפסת גם בכל מה שלא נאכל, כגון: חלוק וטלית וכד', וגם דעת רש"י (סוכה ל"ט ע"א ד"ה "נותן")¹ שאיסור סחורה בפירות שביעית ובכל מה שנתפס בו קדושת שביעית - הוא כעין דאורייתא, ואין להבליע פירות שביעית בדברים אחרים. ולפי זה יש לברר, כיצד יש לנהוג בימינו שרוב הכספים (המזומנים ובמטבעות) המתגלגלים בשווקים, בדרכי מסחר או בדרכי משא ומתן, נתפסים בקדושת שביעית, וגלוי הדבר לצערנו הרב, שחלק ניכר (ואם לא רוב) מתושבי ארץ ישראל היהודים, אינם נמנים על המחמירים והמקפידים לשמור את כל דיני שביעית לפרטיהם באופן שלא יגיעו אפילו לידי ספק איסור, וגם לא נשמעים להוראות הרבנות המופצות בענייני שמיטה, והדבר יוצא מכלל שליטה. ואם כן ניתן לומר שרוב הכספים המזומנים, העוברים מיד ליד בשווקים, קדושים בקדושת שביעית. ואין אלו דברי נביאות, שכן כל אחד יודע שרוב התושבים קונים בכסף פירות וירקות בשוק, וממילא נתפסים בקדושת שביעית כמו הפירות עצמם, וכספים אלה מתגלגלים מהירקנים לכל החנויות ומרכזי המסחר (גם הבנקאיים), ומגיעים לרוב התושבים. והדברים חמורים עד כדי כך, שהיינו צריכים להגביל את ההשתמשות בכספים מזומנים בשנת השמיטה, שכן מי שמקבל עודף מנהג אוטובוס לא יכול לדעת אם כסף זה הגיע לידי הנהג מנוסעים שומרי שביעית או מאחרים שלא מקפידים בכך, וכן מי שמושך כסף מהבנק (מטבעות) לא יכול לדעת אם אותן מטבעות

1. ראה מש"כ בעניין זה בהרחבה בספר מאמר מרכזי שביעית, סי' י': "לאכלה ולא לסחורה".

שהוא מקבל חדשות או מהפקדות שונות אחרי שכבר התגלגלו בשווקים, וכן על זה הדרך, כך שאי אפשר להנצל מעניין זה לולא צירוף "היתר מכירה".

שמה תאמר, שמהטעם ששביעית בזמן הזה אינה נוהגת מדאורייתא אלא מדרבנן נוכל להקל בעניינים אלה ולא לחשוש ממועות שביעית, זה - ליתא, שהרי הרמב"ם שפסק (הובא לעיל) כדברי המשנה, שתופסת קדושת שביעית במועות גם אחרי שקנו בהם פירות או ירקות הקדושים בקדושת שביעית, הוא עצמו פסק ששביעית נוהגת בזמן הזה מדרבנן ולא מדאורייתא (עיין באורך סי' א': "שביעית בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן"). אלא ע"כ אנו צריכים לסמוך על היתר מכירה, שאל"כ נמצא שאין אנו נזהרים בקדושת שביעית שחלה בכסף.

דין ספיחין שגדלו בשישית

ישנה מחלוקת יסודית בין רש"י, תוס' והר"ש בעניין ירקות אימתי נקראו "ספיחין"² - שלדעת רש"י (קידושין ב' ע"ב ד"ה "בג' דרכים") הקובע לספיחין בירק הוא הלקיטה זוקא כמו שהלקיטה קובעת בכל דבר בירקות, ואילו לדעת התוס' (שם ד"ה "אתרוג" ובפסחים נ"א ע"ה ד"ה "כל הספיחין") אזלינן בתר רוב גידול, ואם גדלו רובן בשישית ואך מעט בשביעית - לא נקראים "ספיחין" למרות שנלקטו גם בשביעית, ואין להם דין ספיחין עד שיגדלו רובן בשביעית זוקא, והר"ש (בפירושו למשניות פ"ט משביעית מ"א) הגדיל לעשות, ולדעתו הקובע הוא תחילת הגידול, אלא שהוסיף, דהא דאמרינן שאזלינן בתר לקיטה בירק אינו לעניין ספיחין אלא לשאר דיני שביעית וקדושתם.

והנה החזון איש (שביעית סי' ט' סק"ג וסקי"ז) פוסק כדעת הר"ש, שהקובע לעניין ספיחין הוא תחילת גידולו בשביעית זוקא. ויש לתמוה מדוע פסק כדעת הר"ש ולא כדעת רש"י והרמב"ם (שבא"י קי"ל כהרמב"ם שהוא מרא דארעא דישראל) או כשיטת התוספות שהקובע בירק לעניין ספיחין הוא רוב גידול.

זאת ועוד, הרי בימינו נוהגים לזרוע את הירקות בשישית ואומרים שכיון שהתחיל לגדול בשישית אין בו דיני שביעית, ולכאורה דבר זה אינו, כיון שלדעת התוס' היכא שרוב גידולו היה בשביעית - מקרי "ספיחי שביעית" ואסורים. ועוד, שלא יהיה ניתן לאכול ירקות שנלקטו בשביעית על סמך הקולא של התוס' והר"ש (לדעת החזו"א) שכיון שגדלו רוב גידולם בשישית - לא נקראים "ספיחי שביעית", שכן קולא זו היא נגד דעת הרמב"ם, שסובר כדעת רש"י, שהקובע בשביעית הוא הלקיטה שלהן ולא רוב גידולם, ודעת

2. ראה בהרחבה מש"כ בעניין זה בספר מאמר מרכזי שביעית, סי' י"ט: "בעניין ספיחין בבגנה והזומה לה".

הרמב"ם היא ההוראה למעשה בידי שביעית שלא נתפרשו בשולחן ערוך. ואף שמורים היום לחקלאים להזדרז ולזרוע בסמוך לשביעית כדי להרויח את רוב גידולם בשישית, זה אינו מתיר, ואם לא ניתן לברר מתי גדלו ירקות שקונים בשוק, לא יכולים לאוכלם מדין "ספיחין" שנאסרו באכילה מדרבנן. אלא על כרחך יש לסמוך על היתר מכירה גם בעניין זה בצירוף דעת המתירים, וכמו שנתבאר בהרחבה בסי' י"ט בעניין "דרכי רכישת ירקות בשמיטה".

תימה על הקונים יכול מגויים המחזיקים בשטחי ארץ ישראל

עוד תימה על המקילים בידי שביעית כאשר קונים מגוי, מגמרא ערוכה (סוכה ל' ע"א). הגמ' אומרת: "אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי: כי זבניתו אסא מנכרי - לא תגזזו אתון אלא לגזזה אינהו ויהבו לכו. מאי טעמא? סתם נכרים גזלני ארעתא ניהו, וקרקע אינה נגזלת", ע"כ. ופרשי": "וקרקע אינה נגזלת - כלומר, אינה קנויה לגזלן בשום יאוש, דלעולם בחזקת בעליה היא, דמקראי נפקא לן בהגוזל בתרא (בבא קמא קי"ז ע"ב) בניזקין, אבל משנתלש הפרי - הוי גזל, והתולשו הוא גוזלו, הלכך, לגזזה הן מן המחובר ויתנוה לכם, שיהיו הן הגזלנין, ואתם לוקחין אותה מהם, והבעלים נתייאשו כבר מכל הפירות - והוי יאוש אצלם, ואחר כך הוא משתנה מרשותן לרשותכם, וקסבר: יאוש גרידא - לא קני, אבל יאוש ושינוי רשות - קני, ואי נמי קני - מצוה הבאה בעבירה הוי, אם אתם תחתכוה מן המחובר - תהיו אתם גוזלים", עכ"ל.

דין זה הוא נפק"מ למעשה בימינו בעניין קיצוץ הלולב מדקלים של גויים, שאם יקצוץ אותם היהודי - נמצא בא ליזו מן הגזל, כיון שסתם עכו"מ גזלנים הם. וכך כותב הרמ"א (או"ח תרמ"ט ס"א) על דברי מרן בשו"ע בעניין זה, וז"ל: "כל ארבעה המינים פסולים בגזל ובגנוב, בין לפני יאוש בין לאחר יאוש, אבל גזול וקנאו בלא סיוע המצוה, כגון: גזל לולב ושיפהו - כשר, דקנייה בשינוי מעשה, ומיהו לא יברך עליו. ויש מי שאומר דלא נפסל גזול וגנוב אלא לגנוב ולגזלן עצמו, אבל לאחרים - כשר בשאר הימים, חוץ מיום ראשון. הגה - ומשום זה יש ליזהר שלא יקצוץ הישראל בעצמו אחד מארבעה מינים שבלולב לצורך לולבו, דקרקע אינה נגזלת, וסתם כותים גוזלי קרקע הם ויבוא בגזילה ליזו, אלא יקצצנו כותי ויקנה מהם, ואין חילוק בזה בין ארץ ישראל או חוצה לארץ", עכ"ל. ומדברי המשנה ברורה (שם סק"ט) משמע שהלכה זו היא מעשית גם בימינו, (עד כדי כך שבחקרי לב ובכפופות תמרים (סוכה דף ל' ע"ב ד"ה "כי גזזו") תמהו מדוע מרן לא הזכיר דין זה בשולחן ערוך, ורק הרמ"א הזכירו (שם) וז"ל המשנ"ב: "ביאור העניין, שלא יקצוץ מקרקע של נכרי בעצמו ואפילו כשיתן לו הנכרי רשות, דשמא גזל הקרקע מישראל, דסתם עכו"ם גוזלי קרקע הם, וקי"ל דקרקע אינה נגזלת [היינו שאינה קנויה לגזלן בשום יאוש, דלעולם בחזקת בעליה הראשונים עומדת, ופירות המחוברים לקרקע הרי הוא כקרקע] אבל

משנתלש הפרי - הוי גזל, והתולשו הוא גוזלו, לפיכך לא יקצוץ הישראל בעצמו זיהיה הוא הגוזל, אלא יקצצנו העכו"ם ויהיה אז חל היאוש מן הבעלים הראשונים על דבר הנתלש, והוא ימסור ליד ישראל, וקנה הישראל אותם ע"י יאוש שביד העכו"ם ושינוי רשות שבידן", עכ"ל.

באור הדברים, שהגם שידוע מה שנחלקו הב"י והמבי"ט (שו"ת המבי"ט סי' כ"א-כ"ב) אם יש קניין לעכו"ם באדמות של יהודים בארץ ישראל להפקיע מחיובי שביעית או מחיובי תרומות ומעשרות בתבואה הגדלה שם³, אבל זה פשוט שלכו"ע אין קניין לעכו"ם בגזל שהוא גוזל את הקרקע מידי היהודים, אלא בעיני קניין גמור למ"ד שמפקיע, כך שאם הגוי גזל קרקעות מיד הישראל, כל הפירות הגדלים שם אינם מופקעים מחיובי תרומות ומעשרות, ואינם מופקעים מחיובי שביעית - וחייבים בתרומות ומעשרות וגם קדושים בקדושת שביעית בשנת שמיטה. ולפי זה תימה: איך קונים היום פירות וירקות מהגויים משטחי השומרון או משטחי עזה, הרי יש לדרוש מהם "קושאן" - שטר בעלות גמור המעיד שהקרקעות נקנו על ידם או על ידי אבותם או אבות אבותם כדת וכדין, ושלא נגזלו מהם, ואם לא כן הפירות שייכים ליהודי, ויש לדעת איך לנהוג בהם לענייני תרומות ומעשרות וחייבי קדושת שביעית (ובפרט למתנגדים ולא מכירים בהעברת הקרקעות לידי הגויים על ידי ראשי המדינה השונים שודאי הוא שנחשב להם לגזל אפילו אם יציגו "קושאן" מסודר). זאת ועוד, הרי הרמב"ם בתשובותיו (בלאו סוף סי' קכ"ח) ביאר מדוע ספחי גוי מותרים, וכתב משום שהגוי לא ישמע לנו אם נאמר לו להפקיר וכו', ומוכח שבימינו צריכים לתת על לב ועל הדעת כיצד אנו נוהגים לקחת פירות וירקות מגויים המחזיקים בשטחי ארץ ישראל, וע"כ גם כאן על הצד שזה שייך לישראל צריך לסמוך על ההיתר מכירה. אלא שכתב החזו"א (שם סי' ד' אות ד') שקרקע אינה נגזלת אך אם מדובר שקנאה הגוי ביאוש אזי הירקות לא נאסרים באכילה, מיהו לדין אין דין יאוש בקרקע (עיין לעיל פרק י"א הערה כ"ה).

וכבר אמרו חז"ל (ירושלמי שביעית ספ"ט ודמאי דף ח' ע"ב) שפעם אחת שלח רבי יהושע בן לוי את משרתו שהיה בן בית אצלו, לקנות לו ירקות מהפרדס של סיסרא, גוי ידוע. הלך המשרת לקנות, ובדרך ראה אותו אליהו הנביא זכור לטוב. אמר אליהו הנביא למשרת: למה רבך קונה מסיסרא הגוי, תגידי לרבך כי סיסרא הרג יהודי וגזל את אדמתו, כך שאינה שלו. נכון שנחלקו אם יש או אין קנין לגוי, אבל לא נחלקו כשהקרקע בודאי גזולה שאין קניין. עכ"פ היה קשה בעיני: הרי אליהו הנביא בדר"כ היה נגלה ישירות עם ריב"ל, א"כ מדוע הפעם נגלה בדרך עקיפה, דרך המשרת - הבן? אלא ניתן להסביר כי על אליהו

3. ראה מש"כ בהרחבה בעניין זה בספר מאמר מרכזי שביעית, בסי' ט"ז: "בעניין תרומות ומעשרות בשביעית".

הנביא מסופר (סנהדרין קי"ג ע"א) כי לחכם א' היה רגיל לבוא אליו מידי שבוע. וכשפעם אחת דרש אותו חכם כי אליהו הנביא הוא קפדן, אזי פסק אליהו לבוא אליו. ואותו חכם ישב תעניות עד שאליהו נגלה אליו שוב, וא"ל אתה דורש עלי ברבים שאני קפדן?! א"ל: וכי זה לא נכון, והראיה, ששמעת שאמרתי והקפדת להתגלות! אולם טענת אליהו הנביא היתה לריב"ל: היאך אתה נותן כספך בכדי לקנות מגויים שופכי דמים?! וזו רק סיבה מספקת שאמנע מלהתגלות ישירות! ורק מחוסר ברירה אולי יש לו היתר, אבל היום שיש המגדלים בגדולי חממות ובמצעים מנותקים, כאנשי 'גוש קטיף' היו אשר עושים לפי כל השיטות והדעות, אין היתר לקנות מהם.

תימה על האוכלים ביצים בשביעית לרמ"א מדין "נתפטמה"

הרמ"א (יו"ד סי' ס' ס"א) כתב שאסור לאכול בשר של בהמה שנתפטמה כל ימיה ואכלה רק דברים אסורים, ונסמכים על דברי התוס' בתמורה (דף ל"א ע"א) שכותבים: "וה"ה בכרשיני עבודת כוכבים, אם אכלה כל ימיה, שעיקר גדילתה מהן, שהוא אסור, ולפום ריהטא אפילו להדיוט", עכ"ל. וכתב הש"ך (שם סק"ה) שאם לא אכלה רק מאכלים אסורים - אינה נאסרת באכילה, מדין: זה וזה גורם. ובפתחי תשובה (שם סק"ב) הביא שמשום כך לא אוסרים שחיטת תרנגולים שרגילים לאכול מאשפה ושמה אכלו שרצים ותולעים, אבל אם ידוע הדבר בברור - נאסרה התרנגולת באכילה (ועיין ללבוש סי' ס' ס"א ולחגורת שמואל עליו סק"ח שלמרות שנמצאו מקילים בזה - אין לנהוג אלא כדעת הרמ"א ודעמיה להחמיר באכילה, עיי"ש).

ולפי זה תימה עצומה על ההולכים ביד רמ"א, כיצד אוכלים ביצים בשנת שמיטה, וכי אפשר להשגיה על כל התרנגולים בארץ שיאכלו מפירות שביעית עם פירות אחרים ושלא ייאסרו, וכמו שאמרו שזה מדין: זה וזה גורם, והרי אם נמצא לול תרנגולים שמאכילים בו את העופות רק מגידולי שביעית הרי שהם והביצים שלהם נאסרו, וגם בזה נצטרך לסמוך על "היתר מכירה".

סיכום החומרות למי שלא רוצה לסמוך על "קולות"

מכל האמור נמצינו למדים, שמי שמחמיר בשביעית ואינו רוצה לסמוך על "קולות" שונות שרגילים לסמוך עליהם בשנת שביעית, צריך להחמיר בדברים שהזכרנו לעיל (ובעוד דברים):

שלא יהיה ניתן להשתמש במעות בשנת שמיטה, כיון שקדושת שביעית נתפסת בהן, ואין לך אדם שלא קונה ירקות בשוק ומשלם במעות במזומן, כך שבזמן מועט נמצאו כל המעות המתגלגלים בשוק תפוסים בקדושת שביעית. ומשום כך הטוב ביותר הוא לקנות

בצ'ק שאין לו דין ש"גופו ממון", או בכרטיס אשראי במקומות שמתאפשר כן, כגון ברשתות גדולות וכד', ואף על פי כן עדיין מתגלגל בשוק כסף מאנשים הקונים במזומן.

ועוד, שלא יהיה ניתן לאכול ירקות שנלקטו בשביעית על סמך הקולא של התוס' והר"ש (לדעת החזו"א) שכיון שגדלו רוב גידולם בשישית - לא נקראים "ספיחי שביעית", שכן קולא זו היא נגד דעת הרמב"ם, שסובר כדעת רש"י שהקובע בשביעית הוא הלקיטה שלהן ולא רוב גידולם, ודעת הרמב"ם היא ההוראה למעשה בדיני שביעית שלא נתפרשו בשולחן ערוך. ואף שמורים היום לחקלאים להזדרז ולזרוע בסמוך לשביעית כדי להרויח את רוב גידולם בשישית - זה אינו מתיר, ואם לא ניתן לברר מתי גדלו ירקות שקונים בשוק, לא יכולים לאוכלם מדין "ספיחין" שנאסרו באכילה מדרבנן.

זאת ועוד, אין היתר לקנות ירקות שמייבאים מחו"ל במידה ובמשקל בשנת שמיטה, שהרי לדעת הרמב"ם (שביעית פ"ו הל' ה') אסור למכור אותם אלא באכסרה כל עוד לא ניכר בגופם שהם מחו"ל, והרי כיום לא נוהגים בכך אלא קונים במידה ובמשקל כדרך כל שנות השבוע.

ועוד, שלא נוכל לאכול מיבול הגויים בהסתמך על כך שהם מפקיעים את היבול שהם מגדלים מחיובי תרומות ומעשרות, משום שכלל ידוע הוא שאין קרקע נגזלת (וכדברי רב הונא בסוכה דף ל' ע"א ובפירוש רש"י שם), והרמ"א (או"ח סי' תרמ"ט סעי' א') כתב נפקא מינה למעשה שלא יקצוץ הישראל את הלולב מעץ הדקל של הגוי, ואם כן גם בענייני שביעית בימינו יש לחשוש לכל דיני ואיסורי שביעית וספיחין, שכן גם למ"ד שיש קניין לגוי להפקיע, היינו דוקא בקניין גמור ולא בגזילה, ולא תמיד יכול הגוי להראות "קושאן" המעיד שהוא או אבותיו קנו את קרקעותיו כדת וכדין.

כמו כן, כיון שאסור למסור דמי שביעית לעם הארץ, גם אם רוצים לקנות מע"ה אין לקנות אלא בהבלעה, ולא תמיד הדבר מתאפשר כיון שעם הארץ אינו יודע בטיב העניין של "הבלעה", ולא מוכן לתת במתנה את הפירות ולקבל את התשלום בתמורת האריזה או השקית. ויש מהראשונים שפירשו ש"הבלעה" פירושו שמשלמים סכום גבוה עבור השקית והפירות ביחד, וגם זה לא תמיד מתאפשר מצד הבנתו של המוכר. והטוב הוא לקנות ממוכר ת"ח, וגם זה לא תמיד אפשרי.

לזאת אנו אומרים, שאין שום ברירה בשנה השביעית אלא לסמוך גם על "היתר מכירה", ולמרות שדעתנו בעניין זה היא שאין לסמוך על קולא זו לכתחילה, אבל מצד המציאות של ימינו אין לברוח מזו העצה, ולא תמצא אדם, מחמיר ככל שיהיה, שלא יבוא לבקש ברבנות שיבצעו את ה"היתר מכירה" כדי לאפשר מזון ומחיה לו ולבני ביתו בשנת

השמיטה. משום שאחרי שיש "היתר מכירה" לא צריכים לחשוש מממון המתגלגל בשוק שמא יש בו קדושת שביעית, וכן בכל האיסורים והחומרות שהזכרנו לעיל גם כן.

אוצר בית דין בצרוף העצה של "היתר מכירה"

אחת העצות שנוהגים בשנת שמיטה, הוא "אוצר בית דין", ומחשבים שבכך נפתרה בעיה של פירות וירקות שגדלו בשביעית, אבל לא כן הדבר, אלא כאן יבואר שללא הצרוף של "היתר מכירה" גם העצה של "אוצר בית דין" לא מעלה ולא מורידה.

הנה יש לדעת שפירות של "אוצר בית דין" אין למוכרם במידה ובמשקל כנהוג בכל מקום, והרי המציאות מורה את ההיפך שמוכרים גם את הפירות והירקות של "אוצר בית דין" במידה ובמשקל. והתועלת ב"אוצר בית דין" היא שלא נתפסת קדושת שביעית במעות שמשלמים עבור הירקות, כיון שאין זה מסחר בפירות והירקות עצמם, אלא עבור ההובלה ועבודת הפועלים [וראה מש"כ בעניין זה בסי' י"א: "אוצר בית דין"].

והנה, אחד הדברים הנפוצים שמוכרים כיום על ידי "אוצר בית דין" הוא יינות שאורזים אותם בבקבוקים שונים, ומילויי הבקבוקים נעשה באופן מדויק מאוד, והרי אין למדוד ולדייק בפירות שביעית, וגם מקצת פירות וירקות של שביעית שנמכרים על ידי ההיתר של "אוצר בית דין".

זאת ועוד, הרי נוהגים לקנות מ"אוצר בית דין" כמויות גדולות של מוצרים, כגון: כמה ארגזים של יינות או של פירות וירקות שונים, והרי אין לקנות יותר ממזון ג' סעודות מ"אוצר בית דין". ועוד, מקור התקנה של "אוצר בית דין" הוא ששולחים שליחים להביא ירקות, ו"מחלקים" אותם ולא מוכרים אותם.

אלא מוכרח לומר, שסומכים על העצה של "היתר מכירה" ואז יכולים לצרף קולא של ה"היתר מכירה" לצד קולא נוספת של דעה בפוסקים, האומרת שכל האיסור של מכירת פירות שביעית חל על המוכר ולא על הלוקח, כך שנעשה כאן כעין ספק ספיקא לקולא, ומקילים בכל הנ"ל (עיי' במאמר "אוצר בית דין" סימן י"א).

ואכן רוב ארגוני הכשרות שעושים "אוצר בית דין" למיניהם, משתמשים בעצה של "היתר מכירה".

זהירות מנדר בקבלת חומרות

ומ"מ יש להיזהר שלא לאמר: "אני לא סומך על היתר מכירה", משום שאם אדם עשה פעם מעשה והביאו לו ירק או פרי מ"היתר מכירה" וסרב לקבלו ואמר: "איני אוכל ואיני סומך על 'היתר מכירה'" - הוי כמו נדר, ואם אדם אומר פעמיים על דבר שלא יעשה אותו

- הוי כנדר, אפילו שלא אמר בלשון של נדר (ועיין שו"ע יו"ד סי' רי"ד ס"א), וכאמור אין כיום דרך לחיות בשמיטה מבלי לסמוך על "היתר מכירה".

בחריש ובקציר תשבות

נאמר (שמות ל"ד, כ"א): "בחריש ובקציר תשבות", ואליבא דרבי עקיבא במסכת שביעית (פרק א' משנה א'), פסוק זה נאמר על השמיטה, ו"חריש" מלשון "והחריש", והיינו: כשם שבשבת יש איסור לדבר דברי חול, "לא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול" (שבת קי"ג ע"א, ועיין שם בתוס' שכתב בשם הירושלמי: "בטורח התירו שאילת שלום בשבת") - כן צריכים אנו לשמור על הדיבור בשנת השמיטה וכן לפניה. בפרט בתקופתנו אין להרבות מחלוקת. וכידוע, בכל עניני שנת השבע רבים הם החושבים שרק הם היודעים, רק הם הפוסקים, ומבטלים סברות ודעות אחרות; לא כן הדבר "בחריש".

לפיכך, "בחריש ובקציר תשבות". צריכים להחריש ולא לגרום למחלוקת. ואם רוצים להביע דעה שונה - הרי זו דרכה של תורה שיהא בקיצור, לא ברעש ולא בביטול, אלא כדרכה של תורה אשר "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", "ואת והב בסופה".